

prof. dr hab. Jan Wawrzyniak
Akademia Leona Koźmińskiego

Warszawa, 10.04.2016 r.

Ocena
dorobku naukowego dra Jacka Zaleśnego
w związku z wszczęciem postępowania
o nadanie Mu stopnia doktora habilitowanego

Zgodnie z art. 16 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2003 r., nr 65, poz. 595 z późniejszymi zmianami), a także zgodnie z postanowieniami rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 22 września 2011 roku w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodach doktorskich, w postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora (Dz. U. z 2011 roku, nr 204, poz. 1200) kandydat do stopnia doktora habilitowanego powinien spełnić następujące warunki:

- a) posiadać stopień doktora;
- b) wykazać się osiągnięciami naukowymi uzyskanymi po otrzymaniu stopnia doktora;
- c) wykazać się istotną aktywnością naukową;
- d) wnieść znaczny wkład w rozwój uprawianej dyscypliny naukowej.

Jako recenzent powołany w postępowaniu habilitacyjnym dra Jacka Zaleśnego powinienem zatem ocenić, czy wspomniany kandydat spełnia wymienione wyżej warunki.

ad. a) Kandydat uzyskał stopień doktora nauk politycznych w 2004 roku na podstawie rozprawy pt. „Odpowiedzialność konstytucyjna w Polsce w okresie transformacji”. Decyzję w tej sprawie podjęła Rada Wydziału Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego.

ad. b) Ocena osiągnięć naukowych Habilitanta po uzyskaniu stopnia doktora.

Zainteresowania naukowe dra J. Zaleśnego nie ograniczają się do jednego obszaru badawczego, lecz dotyczą kilku problemów mieszczących się w ramach polskiego i obcego prawa konstytucyjnego. Przedmiotem Jego szczególnego zainteresowania jest konstytucjonalizm Federacji Rosyjskiej i innych państw poradzieckich, parlamentaryzm polski oraz instytucje ochrony prawnej i tworzenia prawa. Każde z wymienionych zagadnień zaowocowało szeregiem publikacji przybierających różne formy (książki, artykuły naukowe, recenzje, hasła encyklopedyczne itd.). W sumie po obronie doktoratu Habilitant opublikował 110 pozycji, w tym 5 książek, 48 rozdziałów lub artykułów w krajowych pracach zbiorowych, 21 artykułów w czasopismach krajowych, 12 tekstów (rozdziały bądź artykuły) w zagranicznych wydawnictwach, kilkanaście opracowań drobniejszych.

Niewątpliwie ważną formą aktywności naukowej dr A. Zaleśnego było uczestnictwo w dziewięciu projektach badawczych dotyczących zarówno konstytucjonalizmu polskiego, jak i zagranicznego. Wśród tych projektów na uwypuklenie zasługuje chyba zwłaszcza jeden: „Konstytucyjna koncepcja mandatu przedstawicielskiego i jej współczesne uwarunkowania – między teorią, prawem i praktyką”. J. Zaleśny był jednym z głównych wykonawców tego projektu, którego kierownikiem była prof. dr hab. Maria Kruk. Szczegółowość tego projektu tkwi m.in. w przeprowadzeniu badań o charakterze socjologicznym wśród tytułowych mandatariuszy (posłów i senatorów), co zaowocowało możliwością skonfrontowania teorii i prawa z praktyką realizacji

mandatu przedstawicielskiego. Udział Habilitanta w tego rodzaju badaniach jest kolejnym dowodem na szerokość jego zainteresowań nie tylko tematycznych, ale także związanych z metodologią pracy naukowej.

Dr J. Zaleśny był także koordynatorem i głównym wykonawcą projektu badawczego zatytułowanego „Polska polityka po transformacji. Stan i perspektywy rozwoju”. To z kolei świadczy o kontynuowaniu politologicznego podejścia do problematyki ustrojowej.

O szczególnej roli tych projektów świadczyć może fakt opublikowania pierwszego z nich także w języku angielskim a drugiego dodatkowo w języku rosyjskim.

To przykładowe jedynie wymienienie publikacji dr J. Zaleśnego świadczy z pewnością o podejmowaniu przez Niego istotnych zagadnień ustrojowych z zakresu polskiego prawa konstytucyjnego. Ale nie tylko. Jak to już wcześniej nadmieniałem, równoległym w istocie przedmiotem badań naukowych Habilitanta były zagadnienia ustrojowe Rosji i państw poradzieckich. Także w tej dziedzinie zainteresowania J. Zaleśnego realizowane były głównie poprzez Jego aktywny udział w krajowych i międzynarodowych projektach badawczych. Dla przykładu wymienić można projekt poświęcony elitom politycznym Kaukazu. Efektem tych prac były dwa opracowania: „Przywództwo, elity polityczne i ośrodki władzy na Kaukazie” oraz „Elity polityczne Kaukazu: badania i wyzwania”. Prawdopodobnie, najważniejszym efektem wynikającym z analiz dotyczących elit politycznych Kaukazu stanie się niezwykle znaczące podejście do problemów ustrojowych Federacji Rosyjskiej. To wymaga jednak od recenzenta osobnego potraktowania, choćby ze względu na to, że książka, która powstała w wyniku zainteresowania problematyką rosyjską jest tą pozycją w dorobku dra Jacka Zaleśnego, którą przedstawia On jako pozycję habilitacyjną. Chodzi o „Dumę Państwową a Rząd w Federacji Rosyjskiej. Studium z zakresu prawa konstytucyjnego” Warszawa, 2015 r., s. 475.

Zanim przejdę do jej omówienia podkreślić trzeba jeszcze kilka wcześniejszych osiągnięć Autora.

Są nimi z pewnością publikacje poświęcone instytucjom ochrony prawnej. Spośród nich na uwagę zasługuje autorstwo dwóch rozdziałów w podręczniku zatytułowanym „System organów ochrony prawnej w Polsce” (red. naukowy Maria Kruk), współautorstwo (wspólnie z Przemysławem Szustakiewiczem) książki „Organy pomocy prawnej”, a także szereg referatów poświęconych problematyce instytucji ochrony prawnej a wygłoszonych zarówno na konferencjach międzynarodowych, jak i krajowych.

Kolejny, godny uwagi obszar zainteresowań naukowych J. Zaleśnego to problematyka tworzenia prawa ze szczególnym uwzględnieniem zasad prawidłowej legislacji. W tej dziedzinie dorobek publikacyjny Habilitanta obejmuje kilka artykułów zamieszczonych zarówno w periodykach krajowych, jak i zagranicznych.

J. Zaleśny jest także autorem szeregu publikacji, które trudno byłoby określić jako przynależne do jednej grupy problemowej, czy tematycznej. Stanowią one swego rodzaju pokłosie ubocznych zainteresowań Autora szeroko pojętą problematyką ustrojową i konstytucyjnoprawną. Najczęściej są to zbiorowe publikacje książkowe dotyczące przemian ustrojowych w państwach poradzieckich, mające przede wszystkim walor informacyjny. Pozycje te uwypuklają podobieństwa i różnice, jakie proces transformacji przynosi w poszczególnych państwach poradzieckich. Habilitant występuje w tych publikacjach zarówno jako autor tekstów dotyczących Polski, jak i jako redaktor czy współredaktor opracowań zawierających wiele pozycji odnoszących się do państw Europy wschodniej i wspomnianych już państw poradzieckich. Ta aktywność autorska i redaktorska ma istotne znaczenie informacyjne oraz dydaktyczne, nie tylko z punktu widzenia potrzeb omawianych państw, ale w znacznie szerszym wymiarze międzynarodowym.

Generalnie zatem można z pewnością stwierdzić, że dorobek naukowy Jacka Zaleśnego został w sposób znaczący wzbogacony od czasu uzyskania przez Niego stopnia doktora w zakresie nauk politycznych. Nie sposób nawet wymienić wszystkich pozycji na dorobek ten składających się. Tym bardziej nie sposób poddać poszczególne pozycje szerszej, czy bardziej gruntownej analizie. Można jedynie stwierdzić, że reprezentują one wysoki poziom naukowy, na co jednym z dowodów może być otrzymanie przez Habilitanta w minionych latach od Rektora Uniwersytetu Warszawskiego bądź Dziekana Wydziału Dziennikarstwa i Nauk Politycznych siedmiokrotnie nagród indywidualnych za poszczególne osiągnięcia w pracy naukowej a także organizacyjnej.

Z pewnością jednak ukoronowaniem dotychczasowej aktywności badawczej Jacka Zaleśnego jest wspomniana wcześniej książka „Duma Państwowa a Rząd w Federacji Rosyjskiej. Studium z zakresu prawa konstytucyjnego”. Słusznie zatem Autor dzieło to przedstawia jako stanowiące znaczny wkład w rozwój prawa konstytucyjnego i mające być podstawą ubiegania się o stopień doktora habilitowanego w zakresie nauk prawnych.

Chciałbym na wstępie przedstawić kilka danych charakteryzujących wymienioną pracę. Jest to dzieło bardzo obszerne. Liczy 475 stron. Bibliografia liczy blisko 30 stron, z czego opracowania teoretyczne zajmują 20 stron (ponad 400 pozycji bibliograficznych przede wszystkim rosyjsko języcznych, ale także polskich i angielskich). Przyznać trzeba, że trudno się dziwić przytoczonym imponującym danym ilościowym. Wydaje się bowiem, że zostały one niejako wymuszone charakterem tematu, którego opracowania podjął się Jacek Zaleśny. Jest to bowiem temat obejmujący dwie bardzo istotne instytucje Federacji Rosyjskiej zaprezentowane – jeśli można tak powiedzieć – w ujęciu dynamicznym, czyli we wzajemnych relacjach, jakie zachodzą między Dumą Państwową i Rządem w ramach funkcjonowania systemu konstytucyjnego Federacji Rosyjskiej.

Duma Państwowa i Rząd stanowią – jak stwierdziłem – bardzo istotne organy konstytucyjne Rosji. Nie ulega jednak wątpliwości, że nie one stanowią centrum władzy państwa rosyjskiego. Tym centrum jest Prezydent Federacji Rosyjskiej. Jemu też poświęca się najwięcej uwagi zarówno w środkach masowego przekazu, jak i opracowaniach naukowych. Wydaje się, że podjęcie przez Habilitanta tematu roli Dumy i Rządu w państwie zasługuje na pozytywne odnotowanie. Choćby z tego względu, że w literaturze polskiej nie ma kompleksowego opracowania tych organów i wzajemnych relacji między nimi. Śmiem nawet twierdzić, że podobnie całościowego i głębokiego opracowania nie ma w ogóle w konstytucyjnej literaturze światowej.

Książka składa się z sześciu obszernych rozdziałów. Rozdział I stanowiący swego rodzaju generalny wstęp do problematyki poruszanej w pracy, jest w istocie kompendium wiedzy na temat systemu rządów w Federacji Rosyjskiej. Głównym „bohaterem” tego rozdziału jest – jak już wspomniano – najważniejszy organ władzy w państwie, czyli Prezydent Federacji Rosyjskiej. Jest to bardzo trafne ujęcie z punktu widzenia konstrukcji całej pracy. Z pewnością, pisząc o systemie rządów w Rosji, nie można nie ukazać – choćby w pewnym skrócie – roli Prezydenta. Pisząc o tym na początku opracowania Autor mógł uniknąć konieczności wielu powtórzeń przy okazji pisania o relacjach Dumy Państwowej z Rządem. Jednak obecność Prezydenta w konstytucyjnym systemie sprawowania władzy Rosji jest tak intensywna, że trudno było w kolejnych rozdziałach zupełnie pominąć kompetencje tego organu.

Widać to szczególnie wyraziście w drugim rozdziale dzieła J. Zaleśnego, w którym mowa jest o Dumie Państwowej a powoływaniu i odwoływaniu Rządu Federacji Rosyjskiej. Autor nie pozostawia u czytelnika wątpliwości, do jakiego organu należy powoływanie i odwoływanie rządu – organem tym jest Prezydent. Choć bowiem powołanie przez głowę państwa kandydata na

Przewodniczącego Rządu wymaga następnie zatwierdzenia przez Dumę Państwową, to jednak trzykrotny sprzeciw wobec decyzji Prezydenta skutkuje kompetencją Prezydenta do samodzielnego powołania szefa Rządu, rozwiązania Dumy i rozpisania nowych wyborów. Charakterystyczne dla Konstytucji Federacji Rosyjskiej jest i to, że faktem, który prowadzi do utworzenia nowego rządu nie są wybory do Dumy (jak to zwykle bywa w systemach parlamentarno-gabinetowych), ale wybory prezydenckie. Pamiętać trzeba też i o tym, że teoretycznie Konstytucja stanowi, iż system władzy państwowej oparty jest w Rosji na zasadzie podziału władzy na ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą z równocześnie deklarowaną niezależnością organów wymienionych trzech rodzajów władzy. Jednak wymieniona zasada nie obejmuje Prezydenta Federacji. Jest on usytuowany ponad zasadą podziału władzy. Wszystko to wskazuje na wysoce skomplikowany system władzy państwowej Federacji Rosyjskiej i na jego bardzo wybiórczą przystosowalność do klasycznych systemów. Przykładowo: jeśli Duma będzie aprobować decyzje rosyjskiej głowy państwa o wyborze premiera, może to oznaczać wrażenie, że rząd jest swego rodzaju emanacją Dumy Państwowej. Ale będzie to wrażenie złudne. Bowiem po pierwsze to nie wybory do Dumy są faktem "rządotwórczym", po drugie – w ostateczności to do Prezydenta należy decyzja o składzie rządu.

Na specyfikę systemu rosyjskiego zwraca uwagę J. Zalesny podkreślając jednocześnie (i słusznie) daleko idącą niedookreśloność systemu konstytucyjnego Federacji Rosyjskiej z punktu widzenia znanych do tej pory rozwiązań ustrojowych. Wydaje się wręcz, że omawiany rozdział (II) ukazuje, jak wielce hybrydowy jest system tworzenia Rządu Republiki Rosyjskiej. Bowiem przy pomocy pojęć i kategorii wziętych z arsenału tradycyjnego konstytucjonalizmu zachodnioeuropejskiego (zasada podziału władz, odpowiedzialność Rządu przed Dumą Państwową, wybory itd.) tworzy się

w efekcie nową zupełnie jakością systemową, niewiele mającą wspólnego z klasycznymi sposobami formowania rządu i jego zależności od parlamentu.

Kolejny rozdział omawianej pracy dotyczy udziału Rządu Federacji Rosyjskiej w procesie ustawodawczym. Z treści tego rozdziału jasno wynika, jak wielką rolę w tym procesie odgrywa właśnie Rząd, a jak niewielką inne podmioty. Bowiem to Rząd jest niemal monopolistą w zakresie występowania z inicjatywami ustawodawczymi, to jego projekty są niemal bez zmian aprobowane przez Dumę Państwową. A dzieje się tak m.in. dlatego, że zarówno w Dumie, jak i w Radzie Federacji istnieją pełnomocni przedstawiciele Rządu, których głównym zadaniem jest czuwanie nad uchwalaniem przez Dumę Państwową ustawy w kształcie zaproponowanym przez Rząd. W teorii sytuację taką uważa się za istotny wkład Rządu w racjonalizację systemu parlamentarnego. Czy można jednak rzeczywiście mówić o istnieniu systemu parlamentarnego w Federacji Rosyjskiej? Czy nawet – jak stwierdza to Autor książki – mówienie o pewnych **przejawach** systemu parlamentarnego w Federacji Rosyjskiej nie jest nadinterpretacją korzystną dla tekstu Konstytucji?

Lektura kolejnych rozdziałów pracy przekonuje, że kwestia relacji Duma Państwowa – Rząd to temat atrakcyjny nie tylko z tego względu, że – dotąd – tak precyzyjnie i kompleksowo nie opracowany, ale także dlatego, że na tym przykładzie można ukazać, jak niewielką rolę praktyczną odgrywa cały system organów państwowych Federacji Rosyjskiej, z jednym tylko wyjątkiem, mianowicie Prezydenta. Nie znaczy to, że głowa państwa rosyjskiego osobiście podejmuje wszelkie najważniejsze decyzje. Znaczy to tylko, że – w gruncie rzeczy – wszelkie decyzje, które byłyby niezgodne z wolą, czy zamiarami Prezydenta mogą być – prędzej czy później – przez niego zmienione z przykrymi raczej konsekwencjami dla organu państwowego, który przeciwstawił się propozycji bądź decyzji głowy państwa (podawany już

przykład możliwości rozwiązania parlamentu przez Prezydenta, jeśli jego kandydatura na premiera nie zostałaby trzykrotnie zaakceptowana przez Dumę Państwową). Tego typu przykładów można byłoby podawać znacznie więcej, zwłaszcza po lekturze kolejnych rozdziałów dzieła Jacka Zaleśnego dotyczących: roli Rządu Federacji Rosyjskiej w uchwalaniu ustawy budżetowej, parlamentarnej kontroli wykonania budżetu i wreszcie parlamentarnej kontroli działalności Rządu Federacji Rosyjskiej.

Czytając wspomniane tytuły omawianej książki oraz cały spis treści można odnieść wrażenie, że system ustrojowy Federacji Rosyjskiej jest w dużej mierze zbieżny z konstrukcjami prawnymi istniejącymi w państwach posiadających tzw. zrationalizowany system parlamentarny. Dopiero jednak zapoznanie się z całą książką nie tyle prowadzić musi do istotnych wątpliwości co do trafności takiej diagnozy, ale wręcz utwierdza w przekonaniu, że Federacja Rosyjska posiada system konstytucyjny przypominający klasyczne instytucje zrationalizowanych systemów parlamentarnych jedynie w postaci używania zastanych kategorii pojęciowych (wotum zaufania, wotum nieufności, kontrola wykonania budżetu, parlamentarna kontrola działalności rządu itp.). Natomiast – jak to już stwierdziłem – te słowne kategorie nie przekładają się na całościowy system zbliżony do wzorców klasycznego konstytucjonalizmu. Raczej tworzą system nawiązujący do tradycji sprawowania władzy w Rosji.

Książka Jacka Zaleśnego oparta jest przede wszystkim na źródłach prawnych. Spośród nich najważniejszą oczywiście rolę odgrywa Konstytucja Federacji Rosyjskiej uchwalona w 1993 roku. Zgodnie z tekstem tej Konstytucji Dumie Państwowej przysługuje prawo odwołania Rządu poprzez uchwalenie mu wotum nieufności. Jednak w okresie niemal 25 lat obowiązywania ustawy zasadniczej Federacji Rosyjskiej ani razu do czegoś takiego nie doszło. Gdyby bowiem Duma ze swego prawa skorzystała Prezydent mógłby rozwiązać Dumę Państwową. Przecież (o czym już wspominałem) rząd jest w istocie

powoływany przez głowę państwa. Pamiętać zatem trzeba, że J. Zaleśny opisując relacje istniejące między Dumą Państwową a Rządem musiał (i czynił to) wielokrotnie ukazywać rolę tego organu, któremu formalnie Jego dzieło nie jest poświęcone, czyli Prezydentowi. Inne jednak podejście do jakiegokolwiek instytucji systemu władzy Federacji Rosyjskiej musiałoby istotnie zniekształcać jego prawny obraz i praktykę funkcjonowania.

Generalnie można stwierdzić, że praca J. Zaleśnego dzięki wykorzystaniu bardzo bogatych i różnorodnych źródeł oraz dzięki dojrzałości metodologicznej Autora stanowi nowatorskie ujęcie specyficznego i trudnego przedmiotu badań.

ad. c) Książka „Duma Państwowa a Rząd w Federacji Rosyjskiej. Studium z zakresu prawa konstytucyjnego” jest najważniejszym dowodem na wysokiej jakości aktywność naukową Jacka Zaleśnego. Jeśli do tego dodać wspomniane publikacje poprzedzające wymienioną książkę to stwierdzić trzeba, że Habilitant wykorzystał bardzo efektywnie czas od napisania i obronienia pracy doktorskiej.

ad. d) Nie ulega dla mnie wątpliwości, że „Duma Państwowa a Rząd w Federacji Rosyjskiej...” stanowi bardzo istotny wkład w rozwój prawa konstytucyjnego nie tylko w Polsce. Zarówno temat pracy, jak i sposób jego zrealizowania świadczą o umiejętności nowatorskiego podejścia do zagadnień nurtujących współczesne prawo konstytucyjne.

Konkluzja

Mając na uwadze wyżej przedstawione uwagi częściowe stwierdzam, że dr Jacek Zaleśny spełnił wszystkie warunki określone w art. 16 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 z 2003 r. z późniejszymi zmianami) i wnioskuję o dopuszczenie Go do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego.

